YANG PAGSALBIRU RA

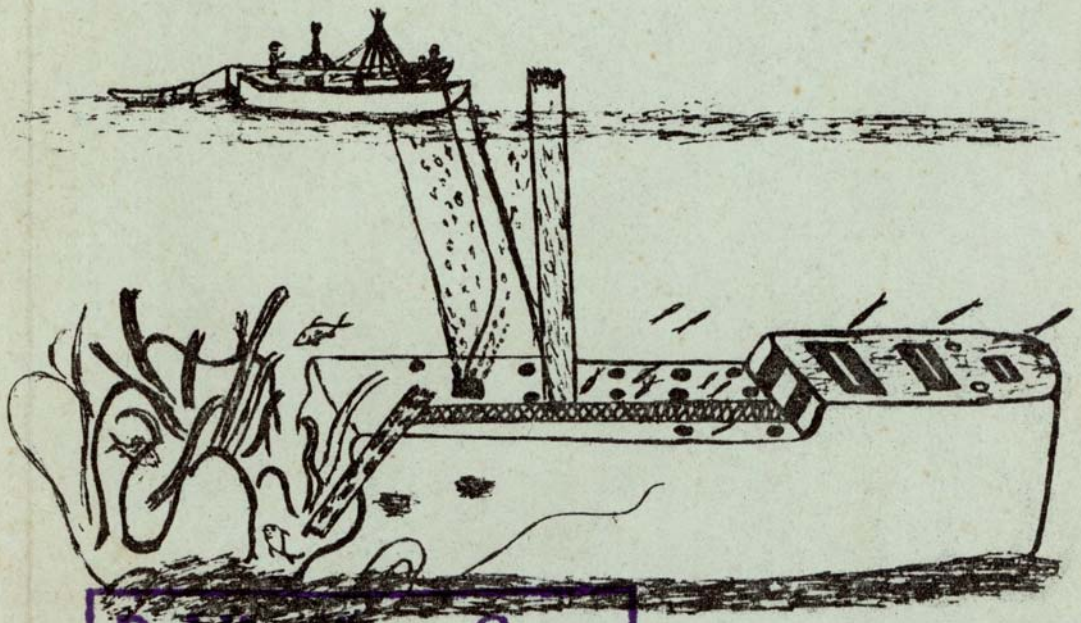

Publications Copy
DO NOT REMOVE

Calamian Tagbanwa

YANG PAGSALBIRU RA

S.I.L. Publications
3711 Bagabag
Nueva Vizcaya
Philippines

By
Teopisto Aguilar

Illustrated by
Teopisto Aguilar

Summer Institute of Linguistics–Philippines, Inc.
Translators 1981 Publishers

Published
in cooperation with
Bureau of Elementary Education
and
Institute of National Language
Ministry of Education and Culture
Manila, Philippines

Additional copies of this publication are available from:

TCP
Box 423
Greenhills, Metro Manila

A Story Book in Calamian Tagbanwa

29.20-880-3.4C 54.120P-806061B

Printed in the Philippines

PAUNANG SALITA

Ang isang katangiang masasabi tungkol sa Pilipinas ay ang pagkakaroon nito ng iba't ibang pangkat etniko na nag-aangkin ng kani-kanilang wikang katutubo. Gayon man, ito'y hindi naging balakid sa pag-unlad ng bansa, bagkus nagpatibay pa nga sa pagbubuklod at pagkakaisa ng mga mamamayan tungo sa pagkakaroon ng isang diwang panlahat.

Ang aklat na ito ay isa sa serye ng ganitong uri ng mga babasahing inihahanda para sa higit na ikalilinang ng mga kaalaman, kakayahan, kasanayan, pagpapahalaga at pagmamahal sa sariling wika ng mga mag-aaral.

Sinikap na malakipan ang aklat ng mga paksang inaaakalang magdudulot ng malaki at makabuluhang kapakinabangan sa mga gagamit nito. Sa paghahanda ng mga ito'y isinaalang-alang ang mga pangkalahatang layunin ng bansa. Isinaalang-alang din ang mga pangkasalukuyang pangangailangan ng mga mag-aaral sa pagpapalawak at pagpapayaman ng kanilang talasalitaan, paglinang ng kakayahang gumamit ng wikang gamitin at wastong pagsulat nito. May inilakip ding mga pagsasanay na inaakalang makatutulong sa mabisang pag-aaral ng wika. Matitiyak na ganap na nilang natutuhan at nauunawaan ang wika kung ito'y buong katalinuhan na nilang natatalakay sa klase at naiuugnay o nagagamit sa tunay na buhay.

Buong pagmamalaking inihahandog ng Ministri ng Edukasyon at Kultura ang aklat na ito taglay ang matapat na hangarin at mithiing lalo pang mapataas ang uri ng edukasyon para sa di marunong bumasa at sumulat sa pamamagitan ng pag-aaral ng kinagisnang wika. At inaasahan din sa gayon ang madaling pagkatuto ng wikang pambansa.

Onofre D. Corpuz
Ministro ng Edukasyon at Kultura

S.I.L. Publications
3711 Bagabag
Nueva Vizcaya
Philippines

YANG PAGSALBIRU RA
(My Salvage Work)

Yang paganingen ang salbid, ya ra yang pagselem tung mga barkung nagkaralegdang tung adalem ang teeb, ang nagkarabumbaan atiing timpu ra yang gira. Kapurisu kumus yang mga barkung atiang nagkaralegdang, midyu kargadu ta mga kasangkapan, naisipan ang salbiren yang mga

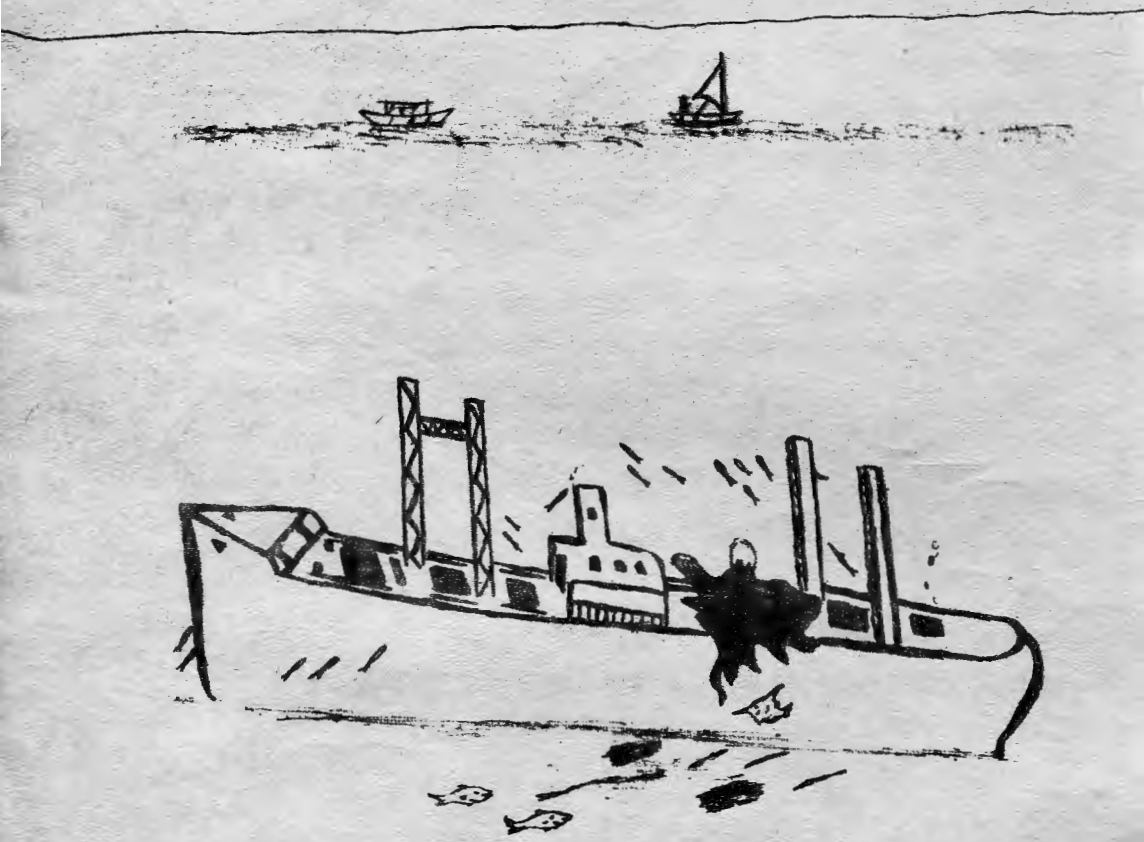

taung may mga lansang darakulu ang puiding magsalbid, ig may mga kumplitung mga kagamitan, ang puiding gamiten tung mga barkung nagkaralegdang tung adaralem.

Kapurisu kumus yuu midyu sanay ra ka tung pagselem tung busu, nagpakleraw tung salbid ni Mr. Araneta. Bilang tung prubalanu yang tanan ang pangita tung teeb, kung ay pay matinlung pangita ang makaling maita ta kuarta. Atiing primiru pa ilem ang pagnunutu tung salbid, midyu tung magkelba-kelbaanaw. Natetenged ang indiaw pa nagaselem-selem tung barkung nagkaralegdang. Ig dispuis yang nageldanu duun, kung may mga dilikadu duun tung adalem yang budiga yang barku. Kapurisu tung primiru pa ilem ang pagselemu tung barku, indiaw pa pagpakled tung budiga, kung indi, tung sagpawaw pa ilem yang barku pagpamisik ta mga landuk ang palagtanu yang kabli yang winch ang ipabatak. Atia yang winch, yay pagpurunan yang kabli. Ig yang pa-ganingen ang kabli, parigu tung kuirdas ang istinglis agkadarakul. Yay inirigpen ang binuat ang kabli ang pariug dakul yang pinling kuralun. Kapurisu yay gamiten tung malelebat ang mga bagay. Purki yay pinakamabaked tung tanan ang kabli. Atia pagkatapusu ta pabira yang landuk ang midyu naplastar da tung salbid,

sinyasanu yang paglainman tung yaken, ang betengenu ra ta tulung bisis yang husu. Atia, kung masinyasanu ra yang paglainman tung yeen, dayunaw ra kang bataken na. Ig yang paganingen ang paglainman, yay pagpeges yang hus yang taung pagselem. Ig yang paganingen ang hus, gumang bilug ang may puyuk na, ig abwat ang dispuis durug baked, ang yay paglatayan yang palet. Belag maning ang yuu ilem ang sam bilug ang pagselem tung barku, kung indi, bereles ami yang arumanung busiru. Ang tinu pay lumua ang mamaenay, ya si yang sam bilug ay magselem. Sipurki tung salbid ang ninunutanu, yaming mga busiru tulu, epat kay pagbira tung winch.

Atiing pag san linggu ra yang pagnunutu tung salbid, midyu tung nagsapay-sapay ra yang eleru. Purki tung kaldaw-kaldaw ra yang pagselemu tung barku. Kapurisu midyu tung baliwala ra ilem tung yeen yang eled, purki tung midyu naagyataw ra tung kaldaw-kaldaw ang selem, ig yang painuinuu, midyu tung pela ka ilem yang pagselmenu. Ig dispuis nagapaniiranu yang mga arumanu ang anda kay nagainabu tung nira ang pamagpakled tung mga budiga yang barku. Kapurisu midyu tung nagkeel ka yang isipu ang magpakleraw ra ka tung mga budiga yang barku. Piru pinagisplikaranaw ra

kanay yang arais yamen ang yang hus yay impurtanti ang indi magtumpuk tung adalem. Purki kung magsambed-sambed yang hus tung mga wair u tubu, durug kadilikadu. Purki kung mapatay yang makina, indi mu ra masintian yang sinyas, ay yang hus mu nagsambed-sambed da tung mga tubu u wair.

Atiing nagkaraaskeanu ra yang mga bagay-bagay ang impurtanti, atia nagpakleraw ra tung mga budiga. Yang kanisipu masadlaw tung adalem yang barku. Atii pala maas makiklep pa tung lawii. Piru kumus ubligasyun yamen ang mga busiru ang magselem, kapurisu anday mabuatu, kung indi, kumpurmi ay pay ipaselem tung yamen yang arais yamen, yay sunurun yamen.

Atiing yuu ray pagselem tung adalem yang barku, yang primirung ipinaariaw yang kabli. Pagkatapus atiing nakawut da yang kabli tung sagpaw yang barku, itinuntunu ra duun tung adalem yang budiga. Atiing natuntunu ra yang kabli tung budiga, nagpakleraw ra ang nagsagyap ta makedkeranung landuk. Kumus makiklep ka man yang adalem yang budiga, yang bisyuu apap ilem. Ang kumpurmi ay pay pagyunga-yunga, yay kinedkeranu. Ig pagkatapusu ta kedked, dayunaw ra kang luminua tung budiga, ang binetengu ra ta duruang bisis yang hus para biraen da yang mga biradur yang

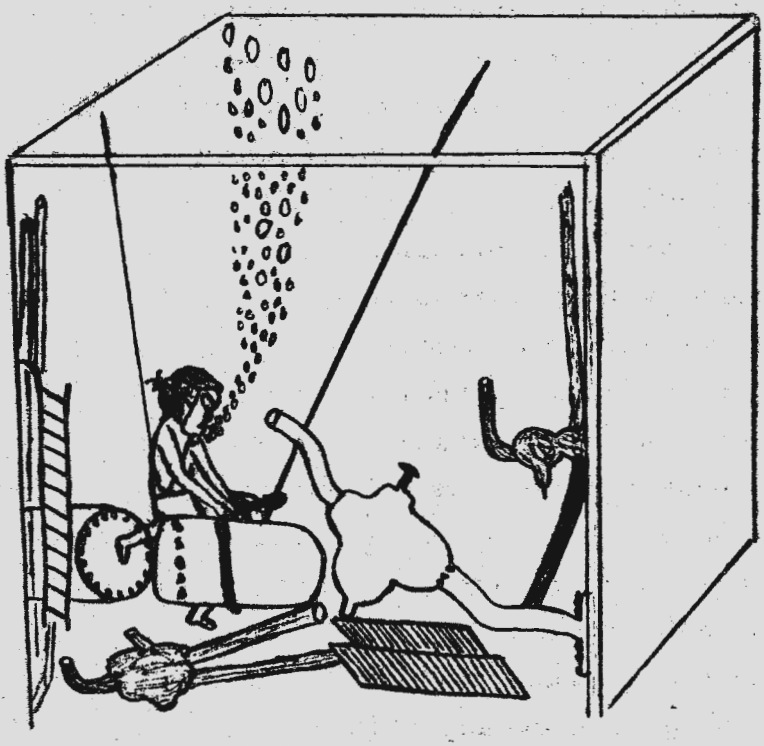

landuk ang kinedkeranu. Purisu para maaskeanu ang indi ka panakbet yang landuk ang kinedkeranu, pinegsanu yang kabli, ay tia nagasantiaru kung pagpanaw yang kabli u anda. Purki indi pagdalusdus tung kalimaw yang kabli, atia nanakbet. Kapurisu nagsinyasaw ta minsa ang binetengu yang husu, para biraen yang mga biradur yang kabli ay aske ra nira ang nanakbet yang landuk ang nagipabiraw. Pagkatapus binalikanu ra

yang landuk ang nanakbet, inapapu kung ay pay panakbet. Yang binuatu tung sakbet ang atia, linagariu, para diritsu ra yang pagpabiraw, ang anda ray panakbetan na. Purki napukis da yang pinanakbetan na.

Ig dispuis belagan maning ang sam bilug ilem ang dapat mung maaskean tung pagserelemen, kung indi, may maas pang mga impurtanting mga bagay ang dapat mung maintindian tung pagserelemen tung mga barkung legdang. Sipurki kung kaisan may mga landuk ang midyu mga dunut da ig matatarem yang mga binit na. Alimbawa kung yawa duun da tung adalem yang barku, ang pagsagyapa ra ta mga landuk ang kedkeran mu, india magpanagbeng-tagbeng. Sipurki kung matagbengan mu yang mga landuk ang atiang matatarem, dakulung luka. Purki nainabu rang tanan tung yeen yang mga bagay ang atia. Pariu ra ilem atiing primiru rang pagselemu tung barku. Tung subra ang pagtagbeng-tagbengu, anday malayu ang yang kakayu nalukanan da, ay tii pala natagbenganu ra yang landuk ang durug tarem yang binit na. Durug dakul yang lukaw tung kakayu ang asta ulat pukis, natetenged ang durug tarem yang landuk ang natagbenganu.

Ig may duma pang nagkainabu tung yeen ang dapat ming maaskean ig puidi mi kang maikspirinsiaan. Durung nagkarainabu tung yeen tung pagselemu tung barkung mga legdang. Pariu ra ilem atiing napatay ra yang makina ang yuu duun tung adalem yang budiga yang barku. Anday malayu ang yang makina patay, sipurki nagpabiraw ang indiaw ra luminua tung budiga. Kapurisu pagpabiraw tung kabli ang ikinedkeru tung landuk, anday malayu ang yang husu nakipit da yang kabli. Tamang-tamang maning magsinyasaw ta aria tung paglainman tung yeen, betengenu yang husu, mategas da, ig yang palet maluway ra ang magkakawut tung yeen. Kapurisu pati yang gasmasu nagasaatan da ta teeb. Atia yang paganingen ang gasmas, ya ray tipara mung gamiten mu tung pagselem tung adalem ang itsura mu ka ilem ay nagasukluwan. Kapurisu kumus maluway ra yang palet ang magkakawut tung yeen, anday duma luminuaw ra tung adalem yang budiga yang barku. Maitaw yang husu, nakipit da yang kabli. Kapurisu indi ra kumawut tung yeen yang sinyas yang pagpeges yang husu, natetenged nakipit yang hus ig yang makina patay ra. Kapurisu anday dumang binuatu, inuwaru yang hus tung awaw, dayunu ra kang inukas yang gasmas tung ityuraw ang yuu ra

ilem magmanu-manu ang nagpaabwat tung sagpaw yang teeb. Piru belag maning ang yang kapkapu apuradu, kung indi luay-luay ilem ang pagpaabwat. Purki kung apuradu yang kapkapu makaliaw rang apuen, ig makaliaw rang kampusun ta linawaw. Puiding indiaw ra masagpaw tung ulit yang teeb ay adalem yang pinanliitanu. Ig dispuis dayun dang manlipareng yang panelengu. Ig dayun dang magteyeb-teyewaw rang ilegdang sing uman. Piru kung yang pagkapkapu luay-luay ig kuntruladu, atia midyu tung nagalinawaw ta gesye, purki belag masake yang paglilinawaenu.

Atiing midyu sanayaw rang pisan ang midyu nagkaraaskeanu ra yang tanan ang bagay ang impurtanti, yuu naging sigunda arais da. Bilang may pursintuu ra tung may anya. Ang tung san liwung kilu, may diis pisusaw rang libri ang liit tung amu yamen. Atia nagprusigiraw rang nagselem. Inumpisaan da yamen yang paglagari tung mga landuk ang darakulu, tung mga plansada ang timbaw yang barku ang nagkarakabra. Ig yang duma mga anggular ang darakulu. Ig tia, yang paganingen ang anggular ya ra yang ligasun ang pagpadpetan yang timbaw yang barku. Sari-sari yang magsalbiren yamen tung mga barkung nagkaralegdang. Mga tubu, pundidu, saway yang

magsalbiren yamen. Ig atia yang paganingen ang pundidu, landuk ang pagkarabelak-belak. Purki belagan mategas ang tantu, ang belag pariu tung landuk ang indi mu kayanan ta belak-belak. Ya ra tia yang barbula ang pagkabit tung tubu. Yay paganingen ang pundidu, ig yang duma mga kasangkapan ta makina. Ig dispuis yang dumang mga landuk ang midyu may mga kabit na pa, yang buaten yamen, yag lagariay yamen. Atia mga subra ami tung sang uras tung adalem ang paglagari. Piru baklu ami lumua, pukis da ka yang landuk ang paglagarien yamen. Piru pagpabuay ami ilem ang paglagari, kung pela yang barku ang magselmen yamen. Purki indi ami ka maunu pa ang mabalda, purki yang lebat yang teeb kulang, ay pela ilem yang pagseleman yamen. Piru masking pela yang pagseleman yamen indi ami ka enged pagsarig. Simpri luay-luay ka enged yang pagurulagen yamen tung adalem yang teeb.

Ig kung adalem ka yang magselmen yamen, indi ami ka pagpabuay. Purki yang lebat yang teeb mategdek ay adalem. Kapurisu pagdulang yang lebat na ay adalem da. Kapurisu tia, indi ami pagpabuay tung adalem yang teeb, mga tenga tung uras ami ilem tung adalem. Dispuis indi ami ra paglagari. Ya ra ilem ay mageklan yamen yang mga

landuk ang anday mga kabit na. Piru kung gustu yamem ang maglagari, atiing mga duruang tulduk ilem yang damel na. Ig luay-luay ilem yang beteng yamen tung lagari, ang indi ami ka pagpabuay tung

adalem yang teeb. Ig kung yami kag pagpabira ta malelebat ang landuk, ang pagtimbang da ta san liwung kilu, baklu ami magpabira, telengan da kanay yamen yang hus yamen kung lugak u elet. Ig kung ugkal yang hus yamen, ipaelet yamen, para

kung mabuntuk yang kabli indi matambakan yang landuk. Purki kung kaisan yang kabli nagabuntuk, natetenged tung nagalagid-lagid tung matatarem ang binit yang barku. Ig dispuis pa pagdaplus ang kaisan yang trangka yang winch natetenged tung lebat yang landuk.

Atia nainabu ka tung yeen ang yang uras ang atii, midyu tung malakun-lakun yang teeb. Kumus yang nagaisip yamen yang kunsumu yamen ang muya marista ami, kapurisu masking maketel-ketel yang teeb, sigi ka yang selem yamen. Numaan yuu kay nagselem ang nagsagyap ta mga landuk ang makedkeran. Napanawanu ra ang naita yang pundidung dakulu. Siguru subra tung san liwung kilu yang lebat na. Yay kinedkeranu ang ipinabatak. Atiing alenget da tung lua yang budiga, nanakbet da yang pundidu ang nagipabiraw tung anggular. Bakluaw nagsinyas ta pabira tung paglainman tung yeen, nagpabinitaw ra kanay. Pagkatapus sininyasanu yang paglainman tung yeen ta tulung bisis, ang ariaan ta gesye yang kabli, ugud maeklan yang pundidu tung pinanakbetan nang anggular. Atiing nagiaria ra yang mga biradur yang kabli, tung pagduul yang lakun tung salbid, tung pagbegsak ang gulpi yang lakun tung salbid,

duun da nainabu yang pagdaplus yang trangka yang winch. Purki indi ra napegengan yang mga biradur yang manikita, ay yang lebat yang landuk tagbeng ang midyu nadulangan, natetenged idinuul yang lakun yang salbid. Pagkatapus maitaw yang kabli, minumpuk da tung binit yang barku. Naaskeanu rang may nainabu tung abwat ang disgrasya. Dayunaw ra kang nagpabatak ang nagpaabwat. Kawutanu yang sam bilug ang biradur, luka ra yang binit yang mata na, ang sinakep yang manikita ang nagteyeb. Atii dayun dang ipinasaay yamen tung mutur, para ipatiik yang luka na tung duktur tung uspital. Piru kung indiaw pa naliit duun tung adalem yang budiga, siguru yuuy nabegsakan yang pundidung atiing ipinabiraw.

Kapurisu, baklu amu magintra tung maliliwag ang ubra, kaministiran magispirinsia amu ra kanay. Purki yang nagkainabung naa tung yeen, kung belaganaw pa ikspirinsiadu, siguru nabuayaw rang nadisgrasia tung pinakleranung ubrang maliwag. Atia yang mga nagkarainabu tung yeen yang pagsalbiru ra.

YANG DUMANG MGA DISGRASIA ANG NAGAINABU TUNG PAGSERELEMEN

Yang isinulatung naa, ay natetenged ka tung pagnunutu tung salbid, piru tung mga disgrasia ang nagkarainabu tung pagserelemen, ang kung ay wa nagalbada yang tau ang pagselem tung busu, ang tung adaralem dang teeb. Kapurisu bilang isplikaru tung nuyu ang ipaintindi yang mga disgrasiang naa, natetenged gustuu kang ipamalamad tung mga kaarumananu, para maintindian ka nira kung ay wa nagabalda yang taung pagselem tung busu.

Yang tau pala nagabalda tung pagselem tung busu, ay natetenged tung subrang pagurulagen na tung adalem ang pagpangalsa-alsa ta malelebat ang bagay. Kaministiran yang pagurulagen mu tung adalem yang teeb, belag masyadu, ang midyu tung alalay ilem. Ig yadwa pa india magpabuay ang mupia tung adalem. Ig kung midyu nabuaya ra tung adalem ang sigi-sigi ka yang pagpangalsa-alsa mu ta malelebat, atia makalia rang mabalda. Natetenged ang yang mga ulat mu midyu tung pamamined. Purki yang dugu mu magsepsepen yang gasmas may yang lamig. Purki yang timpla yang teeb tung adalem, aparti ra. May makinit-kinit,

may malamig ang pariu ra yelo, may katamtaman ang lamig. Kapurisu kung mabuaya rang pisan tung adalem yang teeb, ya ra tiang magabaldaa ra. Atia indi ka mataluk kung midyu makalia rang mabalda, purki magasinti mu tung tinanguni mu. Ang yang primirung masinti mu, midyu tung magtewek-teweken ta tingway yang mga kalima mu. Kapurisu yang dapat ang buaten mu, para india mabaldang mupia, kung masinti mu ra naganing ang midyu magtewek-teweken ta tingway yang mga kalima mu, lumua ra, para belagan masyadu yang pagkabalda mu.

May asan kang kaisan ang belagan maning ang liit tung pagselem mu yang pagkabalda mu. Kung indi ang kaisan liit tung kumprisur ang pagkarga yang palet tung tangking pagdipusituan yang palet ang yay pagpalatay ang pagpakdul ta paglinawa mu. Sipurki maning taa yang pagkainabu ra tung aruman yamen ang minagselem. Yang primiru ra ang pagkainabu tung aruman yamen ang uras dang atii, primiru ipinaandar da yang makina. Atii, pagkatapus ta paandar, buay-wuay, kumus maktel da yang palet ang magliliit tung tangki, maita yamen, suminlem da yang aruman yamen ang busiru. Tamang tanya duun da tung adalem yang budiga, ang maning magsagyap ta landuk ang lagtan na, maita

yamen nagpuswak da yang kumprisur, natetenged ang yang tuirka yang kumprisur nagugkal da. Purki masyadu ra yang ketel yang palet tung tangki, kapurisu nagpuswak yang kumprisur ay natetenged ang indi ra nira nabantayan yang ketel yang palet tung pagtelengan yang puirsa yang palet. Midyu ka tung urasan ang may mga lumiru na ka. Kapurisu nasubraan da yang ketel yang palet, ay indi ra nira nabantayan, para napasngaw ra rin ang nabuinan yang ketel yang palet ang nagaistak tung tangki. Piru kung nabantayan pa nira, siguru indi ra rin nagpuswak yang kumprisur. Pagkatapus atiing nagpuswak da yang kumprisur, inaning da yamen yang paglainman ang, "Bataken mu yang hus. Purki yang aruman mung pagselem may nainabu ra tung anya." Kapurisu binatak da yang hus. Ang bataken da, anda ray tau na. Buay-wuay ta gesye, maita yamen yang taung nagselem, luminua ra tung sagpaw yang teeb ang pagpatawang tung yamen. Dayun da ka yamen ang linukbuan ang tinarawangan ang ipinasaay tung salbid yamen. Pagtapus atiing napasaay ra yamen, dayun da yamen ang pinagbanyusan ta bulung tung tanan ang tinanguni na. Pinagsukma ra yamen kung ay pay magsintien na. Maganing ka yang mata na yay durug siit. Dayun da yamen ang pinagtelengan yang mata na ang

gesye ra ilem ang naluat. Ig nagbura ra yang dugu tung mata. Purki tung gulping pagpuswak yang kumprisur, gulpi kang paabwat yang palet tung hus na. Kapurisu, midyu tung nasepsep yang palet yang mata na, ay yang palet gulping nagsungaw tung kumprisur. Pagkatapus atiing nagamasai ra yamen, buay-wuay, maita yamen namagteregas da yang tinanguni na. Yang binuat yamen ipinaandar yamen yang kumprisur yamen. Ig dispuis tinakeran yamen ta gasmas ang ibinalik si yamen ang isinlem tung

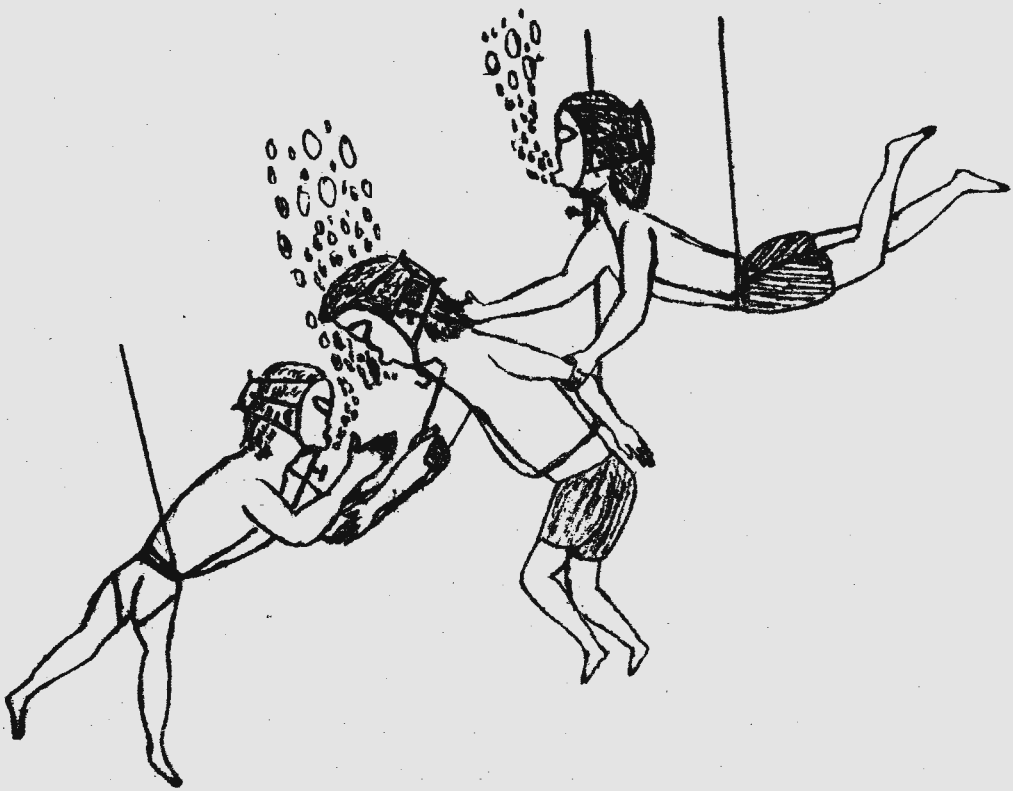

mga enem ang depa. Atiing duun da tung adalem yang teeb, pinagmasai ra yamen tung tanan ang tinanguni na. Pagkatapus ta masai, pinagintraan da yamen suntuk tung mga ulaan na. Nabuay yang masai yamen tung anya tung adalem yang teeb. Siguru alenget tung sang uras, baklu naulikan yang paglinawa na. Atiing pagpikat-pikat da yang mata na, sigi pa ka enged yang masai yamen, ang asta pamagulagulag da yang mga kawala na, ang asta kakay na. Baklu pa yamen ipinatakwal tung salbid. Pinagputus da yamen ta awel ang para indi mangayngayan ta palet. Pagkatapus dayun ami rang minulik tung Carbon. Atia, pinagurdinan da yamen ang indi tanya maelek purki dilikadu. Purki kung maelek tanya, maplekan si ta malay ay yang tinanguni na mapipilay ig masalasiit pa. Atiing alenget ami ra tung Carbon, naplekan si ta malay. Purki indi nananged tung yamen ang indi maelek. Tay indi nananged, naelek tanya, kapurisu nagtegas si yang tinanguni na.

Atia pagkawut yamen tung balay yang amu yamen, pinagintraan si yamen masai. Ig ti Nitoy inangay ra tung Coron para ipakurinti yang aruman yamen ang nabalda. Pagkawut ni Nitoy, dayun dang kinurinti na tung mga tinanguni na. Baklu pa ngaulikay yang paglinawa na ang asta nagmupia

rang pisan. Piru yang mata na, mga tulung linggu, baklu nagmupia, ay yang dugu nagbura. Piru kung anda pa kay malay yamen yang uras dang atii, siguru indi ra nakawut tung Carbon, siguru patay tanya. Kapurisu kung yang taung nagabalda tung pagserelemen, ang midyu nagaplekan ta malay, u nagalipeng, ibalik tung adalem ang pagintraan masai, para yang mga kaulatan na magbalik tung ugali. Ay yang dugu ta ang paglatay tung kaulatan ta, midyu tung nagaulik tung rigular.

Kapurisu yang nagkaralnabung naa tung pagsalbiru ra, midyu tung naekelaw ta mga ikspirinsia, ang puidi kang gamitenung tawang tung masigkatauu. Kung alimbawa ang nagabalda yang arumanu puidi rang matawanganu.

May duma pang mga disgrasia ang nagkarainabu tung pagsalbiru ra. May mininsa ang yuu nagpabira ta mga tubu. Primiru tinumpuku yang mga tubu ang salegsang depa yang kaabwat na, yang duma subra tung taluduang depa. Atiing dakele ra yang natumpukung tubu, linagtanu ra yang kabli ang ipinabira tung winch. Ang pagkatapus yuu indi ra ka naliit duun tung tagbu yang salbid. Ay pagpanakaw ta ian, ang anday malayu ang yang tubu ang ipinabiraw magkarabugsu. Kapurisu indiaw ra naliit tung tagbu yang salbid. Atiing nakawut da

yang tubu tung sagpaw ang maning lagetan da rin ta pamirmi yang mga arumanu, yang dumang tubu ang salegsang depa, nagkarabugsu ra. Purki yang paglaget nira yang pamirmi, belagan elet. Kapurisu yang diriput ang tubu nagkarabugsu, ang gesyeaw ilem ang sinakep tung kuluu. Piru nalukananaw ka enged tung kawalaw. Purki dakele yang tubu ang nagkarabugsu, ig durug katatarem. Kapurisu kung midyu pagpabiraa ta mga tubu u landuk, india magpatagbu tung mga landuk ang nagipabira mu. Purki dilikadu kung mabugsuana yang landuk ang nagipabira mu tung kulu mu u tinanguni mu, ig dakulung luka. Kapurisu india magpatagbu tung landuk ang nagipabira mu.

Belagan ilem tia ang dapat mung maintindian. Kung indi may duma pang dapat mu kang maaskean, ang puidi mu kang maikspirinsiaan. Purki yang mga nagkarainabung naa tung yeen ang disgrasia, durug kaliliwag. Ang pariu ra ilem atiing pagkaplek da yang palet tung gasmasu. Yang uras dang atii yuu duunaw ra tung adalem yang barku. Atiing pagsagyapaw ra ta landuk ang pagpangapapapap, gulpi ra ilem ang naplek yang palet. Anda ray palet ang magkakawut tung yeen. Midyu tung nataranta-tarantaw ka, purki indiaw ra malinawa. Ig dispuis yang gasmasu nagasaatan

da ta teeb. Naberengaw kung ay wa anda ray palet ang magkakawut tung yeen. Yang laumu, nakipit yang husu ubin patay yang makina. Anday duma yang nabtang tung isipu, biniring-biringu yang giripu yang gasmas. Baklu pa magkawut tung yeen yang palet. Kapurisu duun ngadiskubriayu ang yang giripu yang gasmas pagsiradu kung uras matandeg. Kapurisu dapat kang amligan yang giripung tirimplaan yang palet, para alawira tung disgrasia. Purki kung magsiradu yang giripung atia, anda ray palet ang kumawut tung nuyu. Kapurisu kung maplek yang palet, biringen mu ilem yang giripu yang gasmas. Ig amligan mu ka, purki atia yay sugpat yang linawa mu. Atia yang dumang mga disgrasia ang nagkarainabu tung pagserelemen.

YANG MGA GARAMITEN TUNG PAGSALBID

Naa, ipaintindiu si ka tung numyu kung unu pay mga garamiten tung pagsalbid tung mga barkung mga legdang. Yang paganingen ang salbid, ya ra tiang mga lansang paggamiten tung mga barkung mga legdang. Ig may mga kagamitan ang kumplitu. Yang mga kagamitan na ang gamiten tung pagselem, ya ra tia yang makina ang paganingen ang kumprisur.

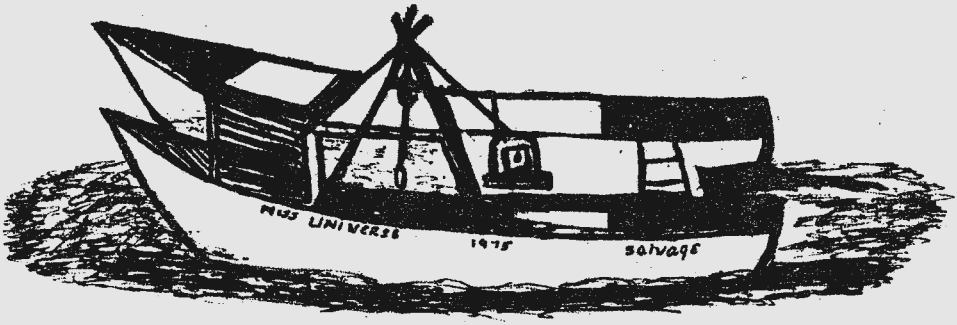

Yang paganingen ang kumprisur, yay pagkarga yang palet tung tangki. Ig dispuis yang sistima yang mga makinang atia, ang gamiten tung pagselem, maning taa. Primiru, baklu ipaandar yang makina, ikabit da kanay yang kuria tung makina ang diritsu ka tung kumprisur. Ig yang paganingen ang kuria, yay seked tung pulia yang makina, ang diritsu tung bulanti yang kumprisur, para pagandar yang makina, andar da ka yang kumprisur. Ay yang kuria, pulus nataked tung makina may tung kumprisur. Pagkatapus kung magandar da nganing yang kumprisur, atia yang palet ang pagpakled tung kumprisur, diritsu ra tung tangki ang pagistakan yang palet. Purki yang sistima na, yang kumprisur may yang tangki, may tubu ang pagkabit tung tangki, ang diritsu tung kumprisur. Yang tubung atia yay pagpakleran yang

palet, ang diritsu tung tangki. Kapurisu, yang sistima yang mga garamiten ang atia, pulus may mga kuniksiun. Purki kung kumprisur ilem indi ra ka puiding pakleran ta palet, kung indi ka ipaandar yang makina. Ig indi ka puiding magistak ta palet yang kumprisur kung anday tangki. Kapurisu pulus may mga kuniksiun yang mga garamiten ang atia tung pagselem.

Ig dispuis pa yang tangking atia ang pagistakan ta palet, duun kag tataked yang hus ang gamiten tung pagselem. Purki yang hus ya kay pagusuyan yang palet, ang pagpakawut tung taung pagselem tung adalem yang paglilinawaen na. Ig yang hus ang atia ang pagagamit tung pagselem, duun kag tataked yang gasmas, ang ya ra kay tipara mu. Piru yang gasmas ang atia nagagamit tung pagselem, may tirimplaan na ka tung palet. Kung midyu gustu mu ang yang palet maktel, biringen mu ilem yang midyu tung giripu, ang yag kakabit tung tubu yang gasmas. Atia dayun dang magketel yang palet ang magkakawut tung nuyu.

Ig dispuis pa, yang tangking atiang pagistakan yang palet, may pagtelengan ka kung pira pay ketel yang palet, ang yang pagtelengan ang atia yang ketel yang palet, pariu ka tung urasan ang may mga lumiru na ka, ang ya kag kakabit tung

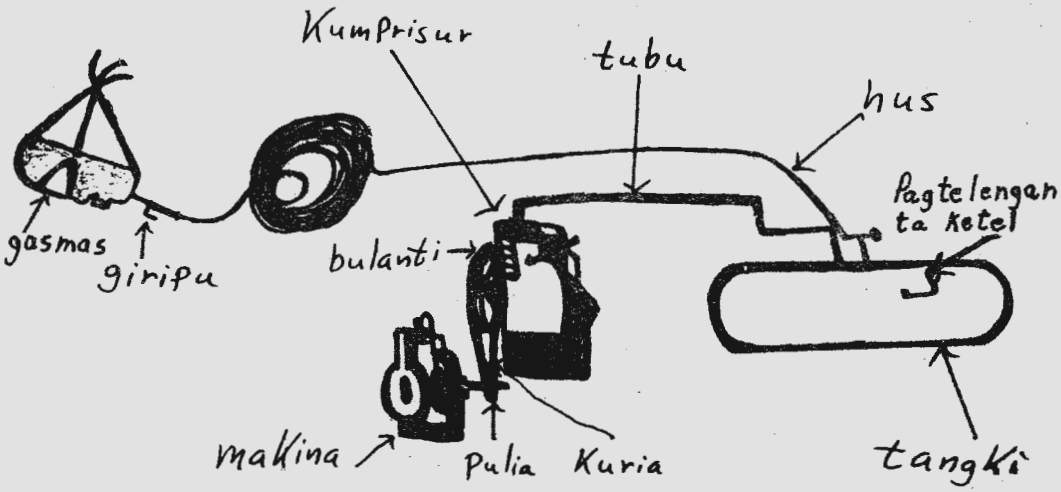

tangki. Alimbawa kung adalem yang selmen mu, atia mga sintu bainti singku u trainta yang ketel yang palet, ang nagaistak tung tangki. Atia maktel da yang palet ang magkakawut tung nuyu tung adalem yang teeb. Kapurisu kung midyu nagapatay yang makina, may istak pa ka enged ang palet tung tangki. Puidi pa yang mga diis minutus, baklu pa malwus yang palet tung tangki. Piru baklu malwus yang palet tung tangki, nasaay ra ka yang taung nagselem tung salbid.

Ig belagan maning ang ya ilem tia yang pagagamit tung pagsalbid. May pagaguuyan pa ang winch. Yang paganingen ang winch ,ya ra tia yang pagpurunan yang kabli ang pagagamit tung mga

landuk ang malelebat ang yay pagsalbiren ang selmen. Ig yang paganingen ang kabli, belagan yang kabling bugtung u kanyamu. Kung indi yang paganingen ang kabli, pariu tung pagagamit yang barku ang pagigansu tung malelebat, ang pariu bugnus ta layag yang sistima na. Piru mabaked, purki pulus alambring gegesye ang pininling inirigpen, ang asta pariug dakul yang kanyamu, u dakulu pa tung kanyamung kuralun. Atia yay pagaguuyan ang kabli, purki kabilangan na ya ray pinakamabaked ang kabli. Kapurisu yay pa-gagamit tung pagsalbid, purki yay pinakamabaked.

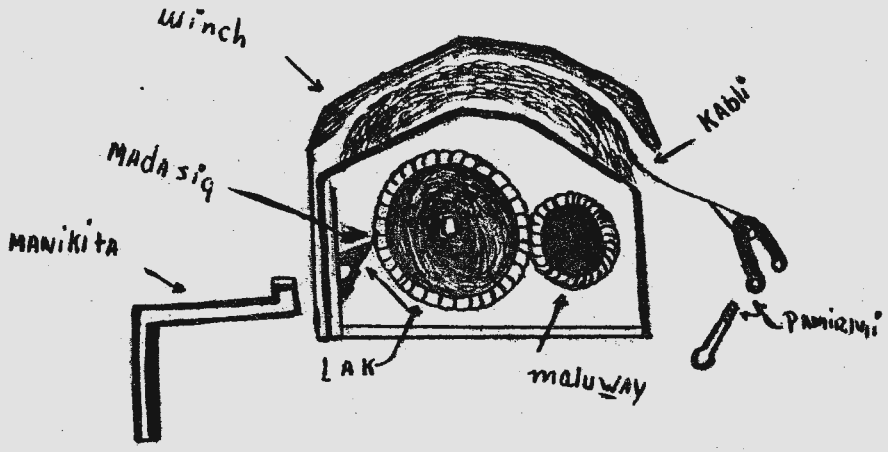

Kapurisu kung may landuk dang linagtan mu yang kabli, ang ipabira mu ra, atia yang pagbira tung winch tau ka. Ig yang pagagamit yang taung atiang

pagbira, ya ra yang paganingen ang manikita. Yang paganingen ang manikita, pariu ka ta klasi yang manikita ang pagagamit tung mga makina ang di manikita. Pariu tia tung mga Continental u Petter ang makina, atia manikita ay pagagamit tung pagpaandar. Ya ka yang manikita ang pa-gagamit tung pagbira tung winch, piru aparti ta klasi. Purki puyukan yang tumbung na ig kuadradu. Belag pariu yang winch yang barku, ang makinay pagbiring ang anday bedlay. Piru yang winch ang pagagamit tung salbid mabedlay, purki tau ay pagbira. Piru kung masanaya ra ka tung malelebat ang ubra, midyu tung baliwala ra ka ilem. Purki yang mga kaulatan mu, iksirsiadu ra. Atia yang mga garamiten tung salbid, ig mga impurtanti ang dapat mu kang maaskean, kung alimbawa ang yawa kag pagintra tung ubrang atia.

YANG PAGIRINTINDIAN TUNG SINYAS

Naa, yang isinulatung naa, ay natetenged ka tung pagserelemen tung mga barku kang mga legdang, piru tung mga pagirintindian yang tau tung adalem may yang tung sagpaw. Ya ra yang paganingen ang sinyas. Yang sinyas yay pinakaimpurtanti tung taung-pagselem. Purki yay

pagirintindian mi, ang unu pay mga dipirinsia ang magainabu tung taung pagselem. Ig atia, sari-saring klasi ta sinyas, ang dapat mung maintindian tung pagserelemen. Atia kung midyu yawag pagpabira yang landuk ang linagtan mu, maning taa yang sinyas na. Kung nalagtan mu ra nganing yang landuk magsinyasa ta duruang bisis ang betengen mu ka ta duruang bisis yang hus mu. Pagkatapus dayun da kang biraen yang mga biradur yang winch. Ig kung midyu nanakbet yang landuk ang nagipabira mu, magsinyasa si tung paglainman tung nuyu. Betengen mu si yang hus mu ta minsa. Atia maning ka yang paglainman tung mga biradur, "Para". Dayun da ka ilem ang magpara yang pamagbira. Numanyan, kumus nanakbet yang landuk ang ipinabira mu, magsinyasa si ta tulung bisis, ang betengen mu si ta maklu yang hus mu. Atia maning si yang paglainman tung nuyu tung pamagbira, "Aria". Dayun si kang ariaan yang kabli yang pamagbira tung winch. Ig kung midyu nakuat da yang landuk ang ipinabira mu tung pinanakbetan na, magsinyasa si ta minsa, ay tia pirmi, indi ra biraen yang mga biradur yang kabli. Pagkatapus itulak-tulak mu yang landuk ang linagtan mu ang ipatayu tung sintru yang purta yang budiga. Ig kung sintru ra ang midyu indi ra manakbet, atia magsinyasa si ta duruang

bisis, dayun si kang biraen yang mga biradur yang winch ang asta masagpaw ra yang landuk tung salbid. Ig kung yawa lumua ra tung lua, eyeg-eyegen mu ilem yang hus mu. Dayuna kang bataken yang paglainman tung nuyu ang paabwat. Ig india ka meled ang mabuntuk yang hus, purki durug baked.

May mga sinyas ka ang kung alimbawa, ang yawa duun tung adalem yang barku ang alimbawa patay yang makina, atia, sinyasana ka yang paglainman tung nuyu ta minsa ang maktel. Atia maaskean mu ang yang makina patay. Piru, india pa ka malwusan ta palet, purki may istak ang palet tung tangki. Kapurisu masking mga pitung minutua tung adalem, may palet pa ka enged ang makakawut tung nuyu. Simanyan kung nagaandar da yang makina, atia, sinyasana si ta duruang beteng ang makektel yang paglainman tung nuyu.

Numanyan kung midyu may nainabu tung nuyu tung adalem and midyu tung may nageldan mu, u kung nagailua, atia magsinyasa ta muya-muyang apuradu, ay tia yay paganingen ang imirdyinsi. Purki nagaingawus mu yang linawa mu u eled mu. Kapurisu yang sinyas mu tung paglainman tung nuyu, muya-muyang beteng tung hus mu. Atia yang pagpeges yang hus mu apuradu kang beteng tung nuyu, ay naaskean na ra ka ang may nageldan mu.

Ig yang sinyas tung pundu kung gustu mu kang maaskean, atia yang epat ang beteng mu tung hus mu tung paglainman tung nuyu aria yang pundu, ay ilakted mu si tung dumang budiga. Ay duuna si ka magselem ta mga landuk. Ig dispuis kung nakedked mu ra nganing yang pundu ang nalaget, magsinyasa si ta limang bisis ang betengen yang hus mu para biraen da yang pundu ang eleten ang asta matagbu yang salbid tung budigang pinaumanan mu yang pundu. Ig kung lumua ra ang gustu mu rang magpabatak, sinyasan mu si yang paglainman tung nuyu, ang yegyegen mu yang hus mu, para lumua ra tung sagpaw yang teeb.

Kapurisu atia yang mga sinyas ang pagirintindian yang tau tung sagpaw may tau tung adalem. Kapurisu yang sinyas, impurtanti kang maaskean, ay tia yay pagpakdul ta pagirintindian. Purki kung india maske tung mga sinyas, india ka puiding magselem tung busu, ang tung adaralem dang teeb agpagselem. Kaministiran, baklua magpakled tung mga ubrang atiang pagselem tung adaralem ang paggamit ta kumprisur, aralan mu ra kanay yang tanan ang mga bagay ang dapat mung maintindian. Ig kung nagkaraaskean mu ra yang tanan ang pasikut-sikut, puidia rang magselem tung pagbusu ang pagselem tung adaralem ang teeb.

M-3 Asan tung barkung paganingen M-3 duunaw nagmanu-manu ang nagpaabwat. Purki nakipit yang husu, ig yang makina patay.

M-4 Yang barkung atiang paganingen M-4 indi yamen naita. Kapurisu indi ami ka napagselem duun.

M-5 Yang barku kang atiang M-5, pinagselman ka yamen, piru anda kay disgrasia ang nainabu tung yamen.

M-6 Yang barkung paganingen M-6 duunaw ngasiraduay ta giripu yang gasmas. Kapurisu naplekanaw ta palet.

M-7 Yang barkung M-7, yay nadisgrasiaan ang nabaldaan yang aruman yamen ang busiru. Purki nagpuswak yang kumprisur.

M-10 Yang barku tung lumiru 10, atia ipinaltaw. Kapurisu yang pinagselem yamen ya ra ilem yang mga landuk ang nagkarawasak-wasak.

ANG AKING PAGSALBA

Yaong mga nalubog at inaakalang may kargang mga kagamitan. Kaya't napagkaisahan ng mga taong may lantsang malalaki na maari silang magsalba. At mga lantsang may kumpletong ang maaaring gamitin para sa pagsisid ng mga barkong lumubog sa kailaliman ng dagat.

Dahil sa sanay-sanay na rin naman ako sa pagsisid ay pumasok akong tagapagsalba ni G. Vicente Araneta upang subukin ko rin naman ang iba't ibang paraan ng paghahanapbuhay sa dagat upang malaman ko kung alin kaya sa mga ito ang madaling mapagkakakitaan ng pera. Para akong kinakabahan noong una kong pagsama sa pagsasalba sapagka't hindi ko pa nararanasan ang pagsalba sa mga barkong nalubog. Ang kinatatakutan ko tungkol sa gawaing ito ay baka mayroong mga bagay na mapanganib sa loob ng bodega ng barko. Kaya noong una ko pa lamang pagsisid ay hindi muna ako pumasok sa bodega ng barko kundi doon sa ibabaw lamang, namumulot ng mga bakal na nagkalat na aking matatalian upang ipahatak. Ang mga kawad ay ginagawang kable na kasinlaki ng lubid na naylon at itinatali sa winch na panghatak. Ang winch ay ang pinag-iikirang ng kable. Ito ay ginagamit sa

pagbubuhat ng mga bagay na mabibigat. Matapos kong hatakin ang kable at maiayos sa lantsang pangsalba, tatlong beses kong sinenyasan ang naglalaynman sa akin na hilahin ang aking hos. Nang masenyasan ko ang naglalaynman sa akin, kaagad niya akong hinatak. Ang tinatawag na paglalaynman ay ang paghatak sa hos ng taong sumisisid. Ang hos naman ay bilog na may butas. Ito ay mahaba at matibay. Ito ang dinadaluyan ng hangin. Hindi lang ako ang sumisisid na mag-isa kundi palit-palit kaming magkakasamang maninisid. Pag may isang umahon mula sa tubig upang mamamahinga, mayroon namang isang sisisid. Sa salba na aking nasamahan ay tatlo kaming busero at isa naman ang nagpapaikot ng winch. Nang may mga isang linggo na kami sa lantsang pangsalba, ay parang napawi na rin ang aking takot dahil sa araw-araw na pagsisid. Nasanay na rin ako. Bale wala na ang takot sa akin. Sa isip ko ay parang sa katihan lamang ako sumisisid. Sa pakiramdam ko naman ay wala namang nangyayari sa aking mga kasamahan kung sila ay pumapasok sa barko kaya lakas loob ko na ring pinasok ang mga bodega ng barko. Bago ako pumasok ay ipinaliwanag sa akin ng aming pinuno na ang hos ay mahalaga at hindi dapat mapabunton sa ilalim. Delikadong

pumulupot ang hos sa alambre o tubo pagka't maaaring mamatay ang makina at mahihirapang maramdaman ang senyas. Kaya nang nalalaman ko na ang mga mahahalagang bagay ay saka ako pumasok sa mga bodega. Naiisip kong maliwanag sa loob ng barko nguni't madilim pa pala sa gabi. Wala kaming magagawa sapagka't katungkulan naming mga busero na sumisid at sumunod sa mga ipinag-uutos ng aming pinuno.

Noong ako na ang sumisid, una kong ipinababa ang kable. Nang makarating na ang kable sa inaakala kong ibabaw ng barko ay saka ko inihulog ang kable sa ilalim ng bodega. Nang maituon ko na ang kable sa bodega ay saka ako pumasok sa loob nito upang maghanap ng bakal na mapagtatalian. Dahil sa madilim sa loob ng bodega, ang ginawa ko ay kinapa ko na lang. Kung alin ang umuuga ay siya kong tinatalian. Matapos kong matalian ay lumabas na ako sa loob ng bodega at dalawang beses kong hinila ang aking hos upang ipahatak sa namamahala ng winch ang bakal na aking tinalian. Kaya upang malalaman ko na hindi sumabit ang bakal na aking tinalian ay hinawakan ko ang kable upang mararamdaman ko kung ito ay lumalakad o hindi. Kung ang kable ay hindi dumadalusdos sa aking kamay, ito ay sumabit. Kaya sumenyas ako ng

isang beses na hinila ko ang aking hos upang hatakin ng mga birador ang kable at sa gayo'y malalaman nila kung ang bakal na ipinapahila ko ay sumabit. Pagkatapos binalikan ko na ang bakal na sumabit, at kinapa ko kung saan sumabit. Ang ginawa ko sa sumabit na iyan, ay linagari ko upang tuloy-tuloy ang paghatak, nangangahulugang natanggal na ito sa kanyang sinasabitan.

Hindi ko sinasabing isa lang ang dapat mong malaman sa pagsisid. Mayroon pang higit na mahahalagang bagay na dapat mong malaman sa pagsisid sa mga barkong lumubog. Dahil kung minsan, may mga bakal na parang mga bulok at matatalim ang gilid. Halimbawa, kung sa ilalim ka naghahanap ng bakal na matatalian, huwag kang patadyak-tadyak. Baka bakal na matatalim ang matagpuan mo. Dahil dito'y magkakaroon ka ng malalaking sugat. Ang lahat ng ito'y nangyari na sa akin. Katulad na lamang noong una kong pagsisid, sa labis kong pagsikad ay nasugatan ang paa ko dahil sa isang bakal na matalim ang gilid ang nasikaran ko. Napakalaki ng naging sugat ng paa ko. Pati ugat ng paa ko'y naputol dahil sa napakatalas ng bakal na aking nasikaran.

Mayroon pang ibang mga nangyari sa akin na inyo rin namang makukunan ng karanasan. Maraming

nangyari sa akin nang sisirin ko ang mga barkong lumubog. Katulad na lamang noong minsang mamatay ang makina na ako'y nasa loob pa ng barko. Wala akong kamalaymalay na namatay na pala ang makina. Nasa loob pa naman ako ng bodega. Wala rin akong kamalaymalay na naipit ng kable ang aking hos noong kasalukuyang ipinahahatak ko ang kable na pinagtalian ko ng bakal. Nang akmang sisenyas na lamang ako sa aking laynman, paghila ko ng aking hos ay napansin kong ito ay matigas na at ang hangin ay mahinang dumarating sa akin. Pati ang aking gas mask ay pinasok na rin ng tubig. Ang tinatawag na gas mask ay isang uri ng salamin na ginagamit sa pagsisid na ang mukha mo lamang ang natatakpan. At dahil sa mahina na ang hangin na dumarating sa akin, lumabas ako sa bodega ng barko at nakita kong naipit na ng kabli ang aking hos. Hindi na rin makarating sa akin ang senyas na ng naghahawak ng aking hos dahil sa naipit na ito at patay na pati ang makina. Hindi ako nag-aksaya ng panahon. Hinubad ko ang aking hos sa aking baywang pati ang gas mask ko at kumampay na lamang akong paitaas hanggang sa makarating ako sa ibabaw ng dagat. Hindi kinakailangang mabilis ang pagkampay. Kailangang dahan-dahan lamang ang pagtaas upang hindi madaling hapuin at

hindi kapusin ng paghinga. Maaaring hindi ako nakarating sa ibabaw dahil sa malalim ang aking pinanggalingan at tuloy magdilim na ang aking paningin. Magpapaikot-ikot na lamang ako hanggang sa malunod ako. Datapuwa't kung ang pagkampay ko ay dahan-dahan at kontrolado, medyo makakahinga-hinga ako nang kaunti dahil sa hindi ako na hapô.

Nang sanay na akong mabuti at nalalaman ko na ang lahat ng mahahalangang bagay, naging pangalawang pinuno ako at nagkaroon ng porsiyento sa may-ari. Sampung piso ang aking kaparte buhat sa aking amo sa bawa't isang libong kilong bakal na makuha ko. Dahil dito ay nagsusumikap akong sumisid. Sinimulan naming lagariin ang mga bakal na malalaki, yaong mga plansada at mga parka ng barko na sira-sira. Ang iba nama'y mga anggular na malalaki. Ang sinasabing anggular ay mga ligason na pinagdidikitan ng parka. Sari-sari ang nasisid namin sa mga barkong nalubog: mga tubo, pundido at tanso. Ang pundido ay mga bakal na madaling madurog. Hindi katulad ng barbula na nakakabit sa tubo na hindi kayang biyakin. Ang iba pa naming nasisid ay mga kasangkapan ng mga makina. Ang ibang mga bakal na may mga kung anong nakakabit

pa ay nilalagari namin. Mahigit sa isang oras kaming naglalagari sa ilalim ng dagat. Hindi kami lumalabas ng barko hangga't hindi namin natatanggal ang bakal na aming nilalagari. Nakakatagal lamang kami sa paglalagari kung mababaw ang kinalalagyan ng barkong aming sinisisid. Kung mababababaw lamang ang sinisisiran namin, nababawasan din ang bigat ng tubig at dahil dito'y hindi kami rin mapipinsala. Subali't kahit mababaw ang aming sinisisiran ay hindi kami nagtiwala kung kulang ang aming karanasan. Siyempre, kailangang dahan-dahan sa pagkilos sa ilalim ng dagat.

Kung malalim naman ang aming sinisisiran, hindi kami nagpapatagal dahil sa malakas ang bigat ng dagat sa ilalim. Padagdag nang padagdag ang bigat dahil sa malalim na. Kaya hindi kami nagpapatagal sa ilalim, mga kalahating oras lamang. Hindi na rin kami naglalagari. Mga bakal na lamang na hindi nakakabit ang aming kinukuha. Nguni't kung ibig naming maglagari ay dapat na ang bakal ay mga dalawang daliri lamang ang kapal. Dahan-dahan lamang ang aming paglalagari at hindi kami dapat magpatagal sa ilalim ng dagat. At kung magpapahatak kami ng mabibigat na bakal na ang timbang ay mga isang libong kilo,

bago kami magpahila ay tiyakin namin muna ang hos namin kung ito kaya ay maluwag o mahigpit. Kung maluwag ay higpitan namin upang kung malagot ang kable ay hindi matambakan ng bakal. Kung minsan, ang kable ay nalalagot dahil sa sumasayad ito sa matatalim na gilid ng barko at kung minsan ay dumudulas sa trangka ng winch dahil sa bigat ng bakal. Nangyari na ang ganito sa akin nang minsang maalon-alon ang dagat. Inakala naming kukulangin kami ng panggastos kaya't kahit maalon ay itinuloy pa rin namin ang pagsisid. Ako ang naatasang sumisid upang maghanap ng bakal na matatalian. Nakakita ako ng isang malaking pundido. Marahil, mahigit sa isang libong kilo ang bigat. Tinalian ko ito subali't nang malapit na ito sa labas ng bodega, ito ay sumabit sa anggular. Bago ko sinenyasan ang naglalaynman sa akin ay tumabi muna akong sumandali. Pagkatapos, tatlong beses akong sumenyas upang ibaba pa nang kaunti ang kable sa gayo'y makukuha ang pundido na nakabit sa anggular. Hinatak na nga ng mga nagbibirador ang kable. Nang malapit nang maisampa ang pundido sa salba, bumagsak ang alon sa salba at kapagdaka'y natanggal ang trangka ng winch. Dahil dito'y hindi na napigilan ng mga birador ang manigeta. Mabigat ang bakal at ang

bigat ay nadagdagan pa dahil sa pagkakatulak ng alon sa salba. Nang makita kong ang kable ay nakatambak sa gilid ng barko, naisip kong may nangyaring disgrasya sa itaas. Nagpahatak kaagad akong paitaas. Pagdating ko roon, nabatid kong ang isa sa mga birador ay nasugatan sa gilid ng mata dahil sa nahampas ng manigetang umiikot. Ikinarga namin siya kaagad sa isang motor upang dalhin sa ospital at matahi ng doktor. Kung hindi ako umalis sa loob ng bodega malamang na ako ang nabagsakan ng pundidong aking ipinahahatak.

Kaya, bago kayo pumasok sa mga mahihirap na gawain ay kailangang magkaroon muna kayo ng eksperiyensya. Kung hindi ako sanay, matagal na marahil akong nadisgrasya dito sa napakahirap na gawaing pinasukan ko. Ito ang mga nangyari sa akin nang ako ay nagsasalba.

MGA IBA PANG DISGRASYANG NANGYAYARI SA PAGSISID

Ang mga talang ito ay tungkol pa rin sa pagsasalba. Tungkol ito sa mga kapahamakang nangyayari sa pagsisid at kung bakit ang tao ay nababalda sa pagsisid sa ilalim ng dagat kung gumagamit sila ng buso. Katungkulan kong

ipaliwanag ang mga kapahamakang ito sa iyo upang malaman mo kung bakit nababalda ang tao sa paggamit ng kompresor.

Siyanga pala! Ang taong sumisisid nang nakakompresor at hos ay nababalda dahil sa labis na paggalaw at pagbubuhat ng mga bagay na mabibigat. Una, dahan-dahan lamang ang dapat na gawing pagkilos sa ilalim ng dagat. Pangalawa, huwag magpapatagal sa ilalim. Kung matagal ka sa ilalim at panay pa ang buhat mo ng mabibigat, madali kang mababalda dahil sa mamamanhid ang iyong mga ugat sapagka't nahihigop ito ng salaming may gomang panlagay sa mukha at pati na ng lamig. Dahil pa rin sa iba-iba ang temperatura sa ilalim ng dagat. May bahaging mainit-init, may malamig na tulad sa yelo at mayroon ding katamtaman ang lamig. Kaya't talagang maaari kang mabalda kung magpapatagal ka sa ilalim ng dagat. Ang pagkabalda'y kaagad mong mapapansin. Ang una mong mararamdaman ay tila tinutusok ng karayom ang iyong mga kamay. Kaya't kung makaramdam ka na ng ganito, makabubuting lumabas ka na agad mula sa kinaroroonan mo upang hindi ka tuluyang mabalda.

Hindi lamang dahil sa pagsisid maaaring mabalda. Maaari ring pagmulan ng pagkabalda ang

kompresor na nagkakarga ng deposito ng hangin sa tangke. Dito ay dumadaloy ang hanging iyong hinihinga. Nangyari na ang ganito sa isa sa aking mga kasamang manininisid. Pinaandar muna namin ang makina. Ilang sandali pa nang malakas na ang hanging nanggagaling sa tangke, nakita naming ang isa naming kasamang busero ay sumisid. Hustong nasa loob na siya ng bodega nang pumutok ang kompresor dahil sa lumuwag ang plag nito. Nangyari ito sapagka't nakaligtaan nilang bantayan ang lakas ng hangin sa panukat ng laman ng tangke na kanilang tinitingnan. Ang panukat ng laman ng tangke ay parang relo na may mga numero. Lumabis ang lakas ng hangin sapagka't nakaligtaan nila itong bantayan. Dapat sana'y napasingaw ito upang mabawasan ang lakas ng hanging nakadeposito sa tangke. Kung nabantayan sana nila, marahil ay hindi pumutok ang kompresor. Nang pumutok ang kompresor, ipinagbigay-alam namin kaagad sa naglalaynman sa kaniya na hatakin ang hos niya sapagka't mayroon nang nangyayari sa kaniya. Nang hatakin ng laynman ang hos, hindi siya kasama. Hindi nagtagal, nakita namin siyang pumaibabaw sa tubig at tinatawag kami. Kapagdaka'y lumukso kami sa tubig, sinagip siya at inilulan sa salba.

Sunod, pinahiran namin ng gamot ang buo niyang katawan. Tinanong namin siya kung alin ang masakit sa kaniya at sinabi niyang masyadong masakit ang kaniyang mata. Tiningnan namin ang kaniyang mga mata at nakita naming muntik nang lumuwa ang mga iyon. May dugong bumubugalwak mula sa kaniyang mga mata dahil sa biglang pagputok ng kompresor at biglang pag-akyat ng hangin sa kaniyang hos. Sa biglang pagputok ng kompresor ay sumingaw ang hangin na siyang sumipsip sa kaniyang mga mata. Minasahe namin ang kaniyang katawan subali't makaraan lang ang ilang sandali ay nanigas na siya. Sa pagkakataong ito'y pinaandar naming muli ang makina at siya'y aming kinabitan ng gas mask. Ibinalik namin siya sa dagat na may mga anim na dipa ang lalim. Nang naroon na kami sa ilalim, minasahe uli namin at sinuntok-suntok ang buo niyang katawan. Matagal namin siyang minasahe sa ilalalim ng dagat at marahil kulang-kulang na isang oras bago siya binalikan ng malay-tao.

Nang magmulat siya ng mata'y itinuloy pa rin namin ang pagmamasahe hanggang sa maigalaw na niya ang kaniyang mga braso pati na ang kaniyang mga paa. Saka pa lamang namin siya iniakyat sa salbid. Binalot namin ng damit ang kaniyang

katawan upang hindi siya madampian ng hangin. Pagkatapos, umuwi na kami sa Carbon. Sinabihan namin siyang huwag matulog pagka't ito'y makasasama sa kaniya. Pag natulog siya, mawawalan uli siya ng malay-tao sapagka't mahina pa at nananakit ang kaniyang buong katawan. Nang malapit na kami sa Carbon, nawalan na naman siya ng malay. Sapagka't hindi niya kami sinunod, natulog siya kaya't nanigas ang kaniyang katawan.

Pagdating namin sa bahay ng aming amo, minasahe namin siyang muli. Ipinasundo namin si Nitoy na magmamasahe sa Coron upang ipakoryente ang kasama naming nabalda. Pagdating ni Nitoy ay kinoryente niya siya kaagad. Saka pa lamang nanumbalik ang kaniyang malay. Tatlong linggo pa bago gumaling ang kaniyang mga mata dahil sa dugong lumalabas doon. Ngunit kung wala pa kaming nalalaman sa pagkakataong yaon, baka bangkay na siyang idinating namin sa Carbon. Kaya, kung may isang taong nawalan ng malay at halos mabalda sa pagsisid, ibalik siya sa dagat at masahehin upang bumalik sa dati ang normal na pagdaloy ng dugo sa mga ugat.

Ang mga pangyayaring ito sa aking pagsasalba ay maaaring kapulutan ng aral at maaaring

makatulong sa aking kapuwa-tao sakaling siya'y mabalda. Magagamit din ang mga pamamaraang nabanggit.

Narito pa ang isa pang disgrasyang nangyari sa akin sa aking pagsasalba. Minsan, nagpahatak ako ng tubo. Pinagsama-sama ko ang mga tubong may tig-isang dipang haba gayon din yaong tig-dalawang dipa. Nang mataas na ang tumpok, tinalian ko ang mga ito ng kable at ipinahila sa winch. Nanatili ako sa tapat ng aking ipinahatak sapagka't namamanà ako ng isda. Nang nasa ibabaw na ng tubig ang mga tubo at akma nang igagapos ng aking mga kasama sa itaas, nahulog ang ilan sa mga maiikling tubo. Hindi kasi mahigpit ang kanilang pagkakatali. Mabuti na lamang at ang mga ito'y hindi tumama sa aking ulo. Pero, nasugatan pa rin ako dahil sa isang malaki at matalim na tubong nahulog. Kaya, kung nagpapahatak ka ng túbo o bakal, huwag kang tatapat sa iyong ipinahahatak sa dahilang mapanganib ito. Baka ka mahulugan sa ulo o kaya'y sa katawan at ika'y masugatan nang malaki. Kaya huwag na huwag kang tatapat sa bakal na iyong ipinahahatak. Hindi lamang ito ang dapat mong maunawa. Marami ka pang mararanasan. Masyadong mahirap ang aking mga naranasan na. Tulad na lamang nga pagkawala ng

hangin sa aking gas mask. Sa oras pa namang yaong naghahanap ako ng bakal sa loob ng barko. Kasalukuyan akong nahahanap ng bakal nang bilang mawalan ng hangin. Walang-walang kahangin-hanging dumarating sa akin. Medyo nabalisa ako sapagka't hindi na ako makahinga. Bukod pa sa rito'y napasok na ng tubig ang aking gas mask. Nagtaka ako kung bakit walang hanging dumarating sa akin. Palagay ko'y naipit ang hos o kaya'y namatay ang makina. Wala akong maisipang gawin kundi paikutin ang balbula ng gas mask. Nang gawin ko iyo'y saka pa lamang nagkaroon ng hangin. Kaya, noon ko natuklasang sumasara ang balbula kapag ito'y nabubundol. Kaya, dapat mong pakaingatan ang balbulang ito na siyang kumukontrol sa hangin para hindi ka madisgrasya. Sapagka't pag sumara ang balbula, wala nang hanging tutustos sa iyo. Pag nawala ang hangin ay paikutin mo lamang ang gripo ng gas mask mo at ingatan mong mabuti sapagka't ito ang karugtong ng iyong hininga.

MGA KAGAMITAN SA PAGSASALBA

Nais kong malaman ninyo ang mga kagamitang gamit sa pagsasalba sa mga barkong lumubog. Ang

tinatawag na salba ay yaong mga lantsang ginagamit sa mga barkong lumubog. Ito ay may mga kumpletong kagamitan. Ang isa sa mga kagamitan na ginagamit sa pagsisid ay ang makina na tinatawag na kompresor. Ang tinatawag na kompresor ay siyang nagkakarga ng hangin sa tangke. Ganito ginagamit sa pagsisid ang ganitong uri ng makina: Una, bago paandarin ang makina ay ikabit muna ang kurea na umaabot hanggang sa kompresor. Ang tinatawag na kurea ay yaong tali sa pulea ng makina na nakakawit sa gulong ng kompresor. Ang kurea ay ikinakabit sa makina at kompresor. Pag umandar ang kompresor, ang hangin ay tuluy-tuloy na papasok at maiipon sa tangke. Sa sistemang ito, ang kompresor, tangke, at tubo ay magkakakabit. Ang tubo ang siyang pinapasukan ng hangin patungo sa tangke. Ang mga kagamitang ito ay nagkakaugnay-ugnay ng gawain. Kung kompresor lamang ay hindi maaaring pumasok ang hangin hangga't hindi umaandar ang makina. Hindi makaiipon ng hangin kung walang tangke. Kaya, lahat ng mga kagamitang ito sa pagsisid ay magkakaugnay sa isa't isa.

Nakakabit ang hos na ginagamit sa pagsisid sa tangkeng puno ng hangin. Ang hos ang siyang

dinadaanan ng hanging hinihinga ng taong sumisisid. Ang hos na ginagamit sa pagsisid ay nakakabit sa gas mask na siya mo na ring pinakasalamin. Ang gas mask ang nagsisilbing tagatimpla ng hangin. Kung nais mong malakas ang hangin, paikutin mo lamang ang balbula na nakakabit sa tubo ng gas mask. Sa gayo'y lalakas ang hanging kailangan mo. Ang tangke ay ipunan ng hangin na may nakakabit na parang relo na may mga bilang. Sa animo'y relong ito tinitingnan ang puwersa ng hangin. Halimbawa, kung malalim ang sinisisiran mo, mga isang daan at dalawampu't lima o isang daan at tatlumpu ang lakas ng hanging maiipon sa tangke. Kaya, kung ano ang lalim ng kinaroroonan mo, siya namang paglakas ng hanging mapapasaiyo. Sakaling mamatay ang makina ay may matitira pa ring hangin sa tangke. Maaaring mga sampung sandali pa ring may hangin ang tangke at makasasakay pa ang tao sa salba.

Hindi lang ang mga nabanggit na, ang kagamitang gamit sa pagsasalba. May tinatawag pa na winch na siyang pinag-iikiran ng kableng siyang bumubuhat ng mga bakal na mabibigat na isinasalba ng mga maninisid. Ang kable ay hindi kableng yantok o abaka kundi yaong katulad ng

ginagamit sa barko na pumbuhat ng mga mabibigat na bagay. Matibay ito sapagka't ito'y panay alambreng maliliit na nilubid na kasinlaki o higit pang malaki sa lubid na abaka. Itong tinatawag na kableng ito ang pinakamatibay kaya't ito ang ginagamit sa pagsasalba.

Tao rin ang nagpapaikot ng winch na siyang humihila sa bakal na nakatali sa kable. Manigeta naman ang tawag sa bagay na nagpapaikot sa winch. Ang tinatawag na manigetang ito ay di naiiba sa manigetang ginagamit sa mga makinang de manigeta. Ganito rin ang ginagamit sa pagpapaandar ng mga makinang tulad ng Continental at Petter. Ang pagkakaiba nga lamang sa manigetang ginagamit sa mga makinang nabanggit ay ang pagiging parisukat nito at ang pakakaroon nito ng butas sa dulo. Hindi rin ito nakapapagod sapagka't umiikot na lang nang kaniya ang makina. Ang winch na ginagamit sa pagsasalba ay nakapapagod sa dahilang tao ang nagpapaikot. Kung masanay ka na sa mga gawaing mabibigat e, parang bale wala na rin sapagka't ang mga kalamnan mo ay sanay na rin. Ang mga nabanggit na kagamitan sa pagsasalba ay mahalagang malaman mo sakali mang mapasok ka sa gawaing ito.

ANG PAGKAKAUNAWAAN SA SENYAS

Ang mga talang ito ay tungkol pa rin sa pagsasalba sa mga barkong lumubog. Senyas ang tawag sa pag-uunawaan ng mga taong nasa ilalim ng dagat at ng mga nasa itaas. Ang senyas ay napakahalaga sa taong sumisisid. Dito nalalaman ng taong nasa itaas kung ano ang nangyayari sa taong sumisisid. May iba't ibang uri ng senyas na dapat malaman sa pagsisid. Kung nagpapahatak ka ng bakal na iyong natalian na, sandali na ito upang sumenyas. Dapat mong hilahin ng dalawang beses ang iyong hos. Pagkatapos, paiikutin ng mga birador ang winch. Kung sakaling sumabit ang bakal na ipinahahatak mo ay minsan mo pang senyasan ang naglalaynman sa iyo. Sasabihin ng laynman sa mga birador na "Para!", at kaagad na ihihinto ng mga ito ang paghatak. Ipagpalagay na sumabit ang bakal na ipinahahatak mo, tatlong beses mong hilahin ang iyong hos bilang senyas at ang laynman ay magsasabi ng "Aria!" at kaagad na paiikutin ng mga birador ang kable sa winch. Kung natanggal ang bakal sa pinagsasabitan minsan lang ang gawing pagsenyas na ang ibig sabihi'y pumirmi. Sa gayo'y hindi hahatakin ng mga birador ang kable. Pagkatapos, itulak-tulak mo ang bakal

na iyong tinalian at itapat mo sa gitna ng butas ng bodega. Dalawang beses kang sumenyas at kaagad na paiikutin ng mga birador ang winch hanggang sa maiakyat ang bakal sa salba. Kung nakalabas ka na sa kinaroroonan mo, yugyugin mo lamang ang hos at tuluy-tuloy ka nang hahataking paitaas ng mga naglalaynman sa iyo. Hindi ka dapat na matakot na baka malagot ang iyong hos sapagka't ito'y napakatibay.

May iba pang mga senyas, tulad halimbawa, kung ikaw ay nasa ilalim sa loob ng barko at namatay ang makina. Sisenyasan ka ng iyong laynman nang minsan subali't malakas at malalaman mo nang namatay ang makina. Nguni't ang hangin ay hindi mauubos sapagka't may natitipon pa rin sa tangke. Kahit mga pitong sandali ka pa sa ilalim, may hangin pa ring makararating sa iyo. Kung umandar nang muli ang makina, sisenyasan ka ng laynman ng dalawang malalakas na hila.

Halimbawa, kung may anumang nangyayari sa iyo, o mayroon kang kinatatakutan, o bigla kayang sumakit ang iyong tiyan, sunod-sunod ang gawin mong pagsenyas sapagka't ang ibig sabihin nito'y nasa gipit kang kalagayan. Dalas-dalas na paghila ng hos ang senyas sa laynman upang malamang ika'y may kinatatakutan.

Ang senyas sa angkla kung ibig ninyong malaman, ay apat na beses hinihila ang hos. Aangatin naman ng naglalaynman sa iyo ang angkla at sa gayo'y maililipat mo sa ibang bodega ang angkla. Doon ka naman ngayon maghahanap ng bakal na matatalian. Pag natalian mo na ang angkla, limang beses mong hilahin ang iyong hos bilang senyas na hatakin ang angkla hanggang sa makarating ka sa bodegang lilipatan mo. Kung ibig mo namang magpahatak na palabas, yugyugin mo ang iyong hos bilang senyas sa laynman na nais mong umahon sa dagat. Ang mga nabanggit ang mga senyas na ginagawa upang magkaunawaan ang mga taong nasa itaas at nasa ilalim. Kaya't mahalagang malaman ang senyas sapagka't ito'y nagbibigay ng pag-uunawaan. Kung hindi mo alam ang mga senyas ay hindi ka makasisid nang nakasuot ng pansisid sa malalalim na bahagi ng dagat. Kailangang bago ka pumasok sa gawaing pagsisid sa malalalim na gumagamit ng kompresor ay pag-aralan mo munang mabuti at intindihin ang mga pasikut-sikot nito. Pag alam na alam mo na'y saka ka pa lamang makasisid sa malalalim na bahagi ng dagat.

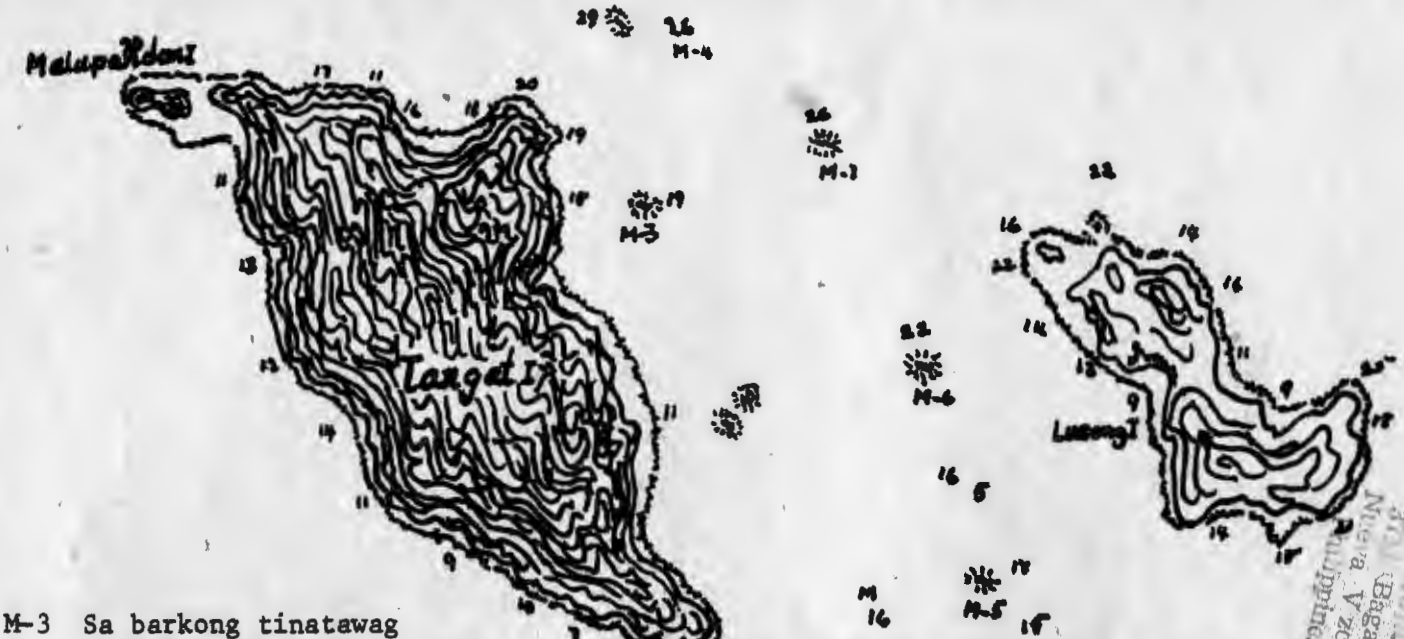

M-3 Sa barkong tinatawag na M-3 ay dito ako sumuko sapagka't dito naipit ang aking kamay at pati ang makina'y namatay.

M-4 Hindi namin makita ang barkong itong tinatawag na M-4 kaya't hindi namin ito sinisid.

M-5 Walang disgrasyang nangyari sa amin nang sisirin namin itong barkong ito.

M-6 Dito sa barkong M-6 sumara ang balbula ng aking gas mask kaya, nawalan ako ng hangin.

M-7 Dito naman sa barkong M-7 nadisgrasyang nabalda ang aking kasamang maninisid sapagka't pumutok ang kompresor.

M-10 Ang barkong may bilang na sampu ay nakalitaw na noon pa mang una. Kaya, yaong mga nagkalat na mga bakal na lang ang aming nasisid.